

DUMITRU VITCU*

TRIBULAȚIILE UNUI DIVORȚ ÎN ÎNALTA SOCIETATE MOLDAVĂ LA 1837

Rândurile de față se întemeiază pe fapte și întâmplări reale, petrecute în „lumea bună” a societății moldave din prima jumătate a veacului al XIX-lea. Iar protagoniștii, departe de a fi identificați ca modele sau contramodelle comportamentale în peisajul social al epocii, ilustrează, deopotrivă, tipologii și metehne pe cât de vechi, pe atât de actuale și de frecvent întâlnite în raporturile interumane, inspirând, nu o dată, substanțiale teme, popasuri ori anchete istoriografice¹. Competitori, în aventura conjugală la care ne vom referi, sunt, pe de o parte, marele proprietar funciar Anastasie Bașotă, supranumit și „harpagonul de la Pomârla”, venit pe lume în fosta capitală a țării la sfârșit de veac fanariot² și, pe de altă parte, vremelnica-i consoartă, Ruxandra Balș, descendentă a unei vechi și însemnate familii boierești, născută în preajma Iașilor, la Holboca, în anul 1805.

Despre Bașotă, unul dintre cei mai recentți biografi ai săi afirma că venise pe lume ca „fiu al unui boiernaș care se știa de viță veche”, crescut și educat însă la țară, unde – protejat fiind de primejdia „virusării” caracterologice la curtea grecească – dobândise „câteva principii solide și o educație rudimentară, redusă la citit, la cele patru

* Prof. univ. dr., Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava.

¹ Ca temă istoriografică, divorțul a inspirat, mai ales după 1989, numeroși cercetători ai fenomenului. Spicuim câteva studii semnificative: Violeta Barbu, „Ceea ce Dumnezeu a unit, omul să nu dispartă”. *Studii asupra divorțului în Țara Românească în perioada 1780–1850*, în *RdI*, III, nr. 11–12, 1992, p. 1143–1155; Maria Magdalena Székely, *Structuri de familie în societatea medievală moldovenească*, în *ArhGen*, IV (IX), nr. 1–2, 1997, p. 59–119; Constanța Ghițulescu, *Familie și societate în Țara Românească (secolul al XVII-lea)*, în *SMIM*, vol. XX, 2002, p. 110–113; idem, *În șalvari și cu ișlic. Biserică, sexualitate, căsătorie și divorț în Țările Românești ale secolului al XVIII-lea*, București, 2004; Sorina Bolovan, Ioan Bolovan, *Contribuții privind divorțialitatea în Transilvania la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX*, în *Studii de demografie istorică (secolele XVII–XXI)*, coord. C. Pădureanu, Arad, 2010, p. 99–114; Mircea Brie, *Divorțul ca formă de erodare a familiei în comitatele Bihor și Sătmar (a două jumătate a secolului XIX)*, în *Studii de demografie istorică...*, p. 77–98; Șarlota Solcan, *Divorțul în Transilvania la sfârșitul secolului al XVII-lea și în primele decenii ale secolului al XVIII-lea*, în *Studii de demografie istorică...*, p. 17–22; Eugen Ghiță, *Două cazuri de divorț în orașul Arad în secolul al XVIII-lea*, în *Studii de demografie istorică...*, p. 63–68; Lilia Zabolotnaia, *Statutul social și situația juridică a femeilor în procesul de divorț în țările românești (secolul al XVII-lea)*, în *Studii de demografie istorică...*, p. 23–38; idem, *Femeia în relațiile de familie din Țara Moldovei în contextul european până la începutul secolului al XVIII-lea (Căsătorie, logodnă, divorț)*, Chișinău, 2011.

² În legătură cu data nașterii lui Anastasie Bașotă, Mihai-Răzvan Ungureanu, citând binecunoscutul studiu monografic datorat lui Gh. Ghibănescu, *Bașoteștii și Pomârla. Studiu genealogic și istoric*, Iași, 1929, indică 22 ianuarie 1797 (*Însemnări de taină pentru câteva genealogii moldovenești*, în *ArhGen*, II (VII), tom 1–2, 1995, p. 27), în vreme ce ultimul biograf al hatmanului, Mihai Dim. Sturdza, reține aceleași zi și lună, dar ale anului 1798 (*Familii boierești din Moldova și Țara Românească*, București, Tipografia „Monitorul Oficial”, 2004, p. 373). Cu siguranță, este vorba de o eroare sau neatenție tipografică.

operații aritmetice și la Sfânta Scriptură³. De aici, probabil, și percepția lăsată posterității ca fiind „iubitor doar de bani și de Dumnezeu”, precum și regretul său (mărturisit sau nu) de a nu fi fost „un bărbat cu adâncă știință de carte”. Asta nu l-a împiedicat – poate că, dimpotrivă, l-a ambiționat – să fie un mare binefăcător al învățământului românesc și un veritabil Mecenas pentru Pomârla, moșie (și sat) al cărei proprietar a ajuns când nu împlinise încă vârsta majoratului (1814). Obârșia, mediul în care a crescut și averea l-au ținut relativ departe de ispitele și de manierele selecte ale saloanelor, făcându-l prizonierul unor concepții și mentalități vetuste despre lume și viață, afișate cu vădită ostentație în juru-i și exprimate, pesemne, și în plan familial.

În privința domniței Ruxandra, respectiv viitoarea și temporara doamnă Bașotă, se spune că provenea din os domnesc, ca fiică a postelnicului Grigore Balș și a Anei (Constantin) Mavrocordat, totodată nepoată a logofătului Nicolae Balș și a Ruxandrei (Grigore) Ghica. Pe linie paternă, era strănepoată a marelui logofăt Lupu Balș și a Saftei Cantacuzino, ascendență conjugată care i-ar fi înlesnit soțului „rădicarea grabnică a treptelor boierilor”⁴. De altfel, obsesia unei origini superioare față de a celui sortit (sau ales) tovarăș de viață n-a părăsit-o pe durata mariajului și nici ulterior.

Informațiile biobibliografice de până acum lasă încă suficient loc ipotezelor, speculațiilor sau comentariilor privind data întemeierii familiei, reper absolut necesar spre mai buna înțelegere nu doar a cauzelor deteriorării unui mariaj „cu ștaif” pentru societatea românească a epocii, ci și a rolului Bisericii Ortodoxe Române – vizibil diminuat prin noua legiuire cu caracter constituțional a Principatelor, *Regulamentul Organic* – ca factor mediator în esență și decizional doar pe latura ecleziastică a conflictului conjugal; pe partea civilă, instituția căsătoriei, ca și pronunțarea divorțului intrau deja în sfera de competențe ale instanțelor judecătorești. Dacă Gh. Ghibănescu consemna că acel mariaj ar fi fost contractat înainte de 1825, Mihai Dim. Sturdza aproximează anul căsătoriei ca fiind 1829. Or, cercetarea atentă a câtorva noi surse informaționale, provenite din fondurile arhivistice aflate în custodia Serviciului Județean Iași al Arhivelor Naționale, oferă cititorului interesat, pe lângă mostrele limbajului specific tipului de conflict conjugal (asociat cu parfumul epocii în care s-a consumat), elemente de natură să contribuie la mai buna cunoaștere, pe de o parte, a cronologiei factuale și, pe de alta, a poziției sau atitudinii bisericii – ilustrată prin vocea întâiului ei stătător, mitropolitul Veniamin Costache – față de agravarea derapajelor morale, ajunse a fi ireconciliabile, reclamate cu diferențiată reciprocitate de cei doi (încă) soți.

Să facem, mai întâi, precizarea că de la declanșarea conflictului conjugal și până la soluționarea acestuia – răstimp în care acuzele și invectivele au alternat cu momentele de reconciliere, de armonie sau chiar de gingășie, soldate cu nașterea celor două fiice: Elena (1832) și Sofia (1836) – a trecut aproape un deceniu. Deranjul în familia Bașotă este semnalat de soț încă din anul 1829, deși pare să fi fost chiar mai vechi, invocat de consoartă. La 1 august, acel an, mitropolitul Veniamin Costache răspundea celei de *a doua tânguiri* primită de la hatman, „în pricină cu soția” sa, asigurându-l că i-a transmis acesteia, „îndestul, cele de cuviință” spre cuvenita împăcare; dar, adăuga el, dacă ea va „rămâne neînduplecată în cerirea sa, să deie jalobă în formă și va intra în pravilnicească cercetare”. Totodată, înaltul duhovnic își sfătuia fiul sufletesc să țină cont de „slăbiciunea fimeiască și (de) împruțarea în care văz că se află” și să se poarte „cu înțelepciune și cu blândeță, ca să nu cază și în deznădăjduire, ca una ce să află lipsită de părinți și

³ Mihai Dim. Sturdza, *op. cit.*, p. 383.

⁴ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 33 și 45; Mihai-Răzvan Ungureanu, *op. cit.*, p. 27–28.

desperată până la obidă”⁵. Prin urmare, la acea dată, mariajul deja *existent* începuse să scârție, motiv pentru care hatmanul apelase la medierea celui mai în măsură a-i oferi sprijinul și de care își lega speranța salvării căminului, respectiv, capul bisericii strămoșești.

Este foarte posibil ca intervenția mitropolitului să fi avut efectul scontat, cel puțin pentru o vreme, chiar dacă în cuprinsul plângerii de mai târziu a Ruxândriței, către același destinatar, aproape întregul interstițiu conjugal e acoperit de pretinse patimi, suferințe și frustrări materiale din parte-i. Poate părea surprinzător, unora, sau, în egală măsură, explicabil, altora, faptul că cererea de desfacere a căsătoriei, aparținând soției, a fost făcută în chiar anul în care a născut pe cea de-a doua fiică, Sofia, dispărută ulterior într-un tragic accident (inecată la Pomârla), când abia împlinise vârsta de 13 ani. La 3 octombrie 1836, Ruxandra Bașotă, invocând credința, respectul și smerenia înaintașilor ei față de Mitropolit, îi adresa acestuia o lacrimogenă spovedanie, ticluită, zice-se, de Filaret Scriban⁶ și asemuită „transpunerii scriptice a unui autentic «discurs feminin»” în expresia filozofului și istoricului francez postmodernist Michel Foucault⁷. Ajunsă, spune ea, la limita răbdării, „când toate cele lăturalnice închipuiri s-au sfârșit, când răul s-au obrintit și când orizontul nădejilor mele s-au închis din toate părțile de pâcla ce ponegriță a deznădăjduirii”, venea în fața Preasfințitului Stăpân, rugându-l să o scape din „valurile ce mă îngrozesc și cu pierzarea sufletească și cu prăpădirea materialnică”⁸. Grija conservării și, apoi, a recuperării propriei averi din patrimoniul comun (după căsătorie) al familiei a obsadat-o, probabil, pe întreaga durată a mariajului și nu avea s-o părăsească, cu atât mai abitir, în pragul desfacerii acestuia.

Zadarnică fusese, în propria-i mărturisire sau plângere, zestrea primită din partea bunilor și străbunilor ei, de vreme ce „nenorocita soartă au voit a mă împletici întru împregiurări cari mă fac a pitreci ca cea mai săracă și mai strămtorată dintre fime”. Și, spre dovadă peremptorie, afirma că locuința ei, „*de noui ani trecuți* (subl. ns.), este ca cea a păsărilor viețuitoare întru întuneric și osândite a jăli răsăpirile celi triste a(le) disfătării”, fiind constrânsă a viețui în doar două camere („în care o slugă ceva mai de frunte n-ar putea lăcu”) și lipsită de „îndestularea hranei”, motiv spre a-și justifica prezența, „cu rușâne stăruitoare, la mesăle altora”. Dincolo de paravanul solitudinii și al sărăciei, interpus abil spre a-și motiva participarea la alte mese și, desigur, alte companii, este de reținut începutul pretinsului calvar, plasat în urmă cu nouă ani, adică 1827.

Pentru a fi și mai convingătoare în fața înaltului ierarh, petenta îi oferă câteva detalii ilustrative, de nesuportat, extrase din intimitatea propriului cămin:

Cinci ani sînt trecuți – spune ea – de când cel mai înainte bărbat al meu nu-mi cunoaște patul! O dișăntată îndărăptnicie a sa l-au rătăcit într-o pidosnică hotărîre. De cinci ani trecuți, sîngur, de la sîne, s-au osăbit de culcușul meu. *Nu socotesc de trebuință a vă încrețului auzul cu povestirea pricinii ce l-au îndemnat la o asămine și nelegiuită și puțin cunoscută pravililor bunii cuviinți fapte*, îndestul că și aceasta este un netăgăduit adevăr. De cinci ani, zîc, de când nici sălășluirea, nici mîncarea, nici împreuna pitreciri cu barbatul meu nu o cunosc, ci stărcind sîngură ca o stafie bocesc răsăpirile părințăștii lăcuințe, încungiurată de tot feliul de neîndemănări⁹.

⁵ Serviciul Județean Iași al Arhivelor Naționale (SJIAN), Colecția Documente, pachet 86/24 (Anexa I).

⁶ Mihai Dim. Sturdza, *op. cit.*, p. 384.

⁷ *Apud* Mihai-Răzvan Ungureanu, *op. cit.*, p. 29.

⁸ SJIAN, Mitropolia Moldovei și Sucevei, dosar B 11/1837, f. 2 (Anexa II). Scrisoarea a mai fost publicată atât de Mihai-Răzvan Ungureanu (*op. cit.*, p. 29–31), cât și de Mihai Dim. Sturdza (*op. cit.*, p. 385).

⁹ SJIAN, Mitropolia Moldovei și Sucevei, dosar B 11/1837, f. 2 f.–v.

Dacă reclamația împotriva soțului „rătăcit” este întemeiată și dacă acesta părăsise căminul conjugal în urmă cu cinci ani, adică în 1831, o întrebare firească devine de neocolit: cum au apărut pe lume cele două fiice, Elena¹⁰, în 1832, și Sofia, în 1836? Grație reconcilierilor succesive între năbădăioșii parteneri de viață sau – excluzând violul, care ar fi fost reclamat, cu siguranță, de victimă – ca urmare a unor relații adulterine? În favoarea ultimei ipoteze ar putea fi invocate, pe de o parte, „maladiile cumplite, care-l loviră mai multe deodată” (între acestea și o „boală lumească”)¹¹ pe potențialul încornorat și, pe de altă parte, eșecul oricăror încercări pacificatoare venite atât din partea rudelor apropiate Ruxandrei, boierii Bălșești, cât și din partea mitropolitului Veniamin Costache.

Ultimul, în cuprinsul unei anafore din vara anului 1836, adresată domnitorului Mihail Sturdza, invocând zădărnicia măsurilor inițiate, pe linie bisericească, pentru salvarea acestei căsnicii, solicita intervenția în cauză a înaltei autorități laice, cu precizarea că: „[...] dacă nu sã vor pune stavile cu putere politicãscã a Domnului stãpãnitori și obștescului pãrinte al patriei [...], nu mai poate rãmãne chip de întâmpinare cãlcãrii legilor și a canoanelor apostolicești și bisericești”¹². Motivația eșecului era circumscrisă rezistenței ireconciliabile a reclamantei în fața îndemmurilor făcute de propriile rubedenii și a măsurilor inițiate de biserică, în termeni ce înlătură orice echivoc:

Atunce, vãzãnd și smerenia mea cã nu poate fi nici o pricinã pravelniceascã spre stricarea și dizlegarea cununii, ne-am încredințat cã ea, *prin îndemnãri, sau prin îndãrãpnica sa nãtãngime, sau prin grãbirea vreunei înșelãciuni* (subl. ns.), cucoana Ruxandra sã învinovãțește, rãspunzãnd înaintea noastrã cã nu primește, dupã hotãrãrea noastrã și dupã îndemnãrile rudelor sale, de a mai fi împreunã petrecãtoare cu legiuitul sãu bãrbat, mãcar de își va pierde și toatã zãstrea sa.

Dar, limpezimea concluziei este asociată cu alte câteva detalii, extrem de interesante, privind geneza și evoluția scandalului conjugal.

Între altele, mitropolitul nota – aparent surprinzător – că „această legiuită însoțire, *urmată de la anul 1817*, au avut începere cea mai blagoslovită de Dumnezeu în curgere de zăci ani aproapi”¹³, constituind pildă de dragoste, îndestulare și bună înțelegere pentru semenii din înalta societate moldavă. Surprinde, desigur, anul „însoțirii” indicat de înaltul ierarh, de ale cărui sinceritate și memorie nu avem dreptul de a ne îndoii, când, potrivit calculului elementar, Ruxandra, născută în 1805, avea vârsta fragedă de doar 12 ani! Mult prea tânără adolescenta, am putea spune, pentru întemeierea unui cămin, dacă am ignora prevederile *Codului Calimach* în uz, privind „dritul căsătoriei”, înscrise în capitolul al II-lea, articolele 70 și 83. Primul dintre acestea interzicea săvârșirea *logodnei* „mai înainte de a împlini partea bărbătească al 14-lea an al vrăstei și partea femeiască al 12-lea an”. Celălalt articol reglementa durata statutului preliminar al viitorilor soți: „[...] după logodnă, trebuie să se săvârșească *cununia* în curgere de doi ani, dacă se vor afla amândouă fețele în țara aceasta și dacă nu s-au făcut vreo tocmeală

¹⁰ Informația dedusă, potrivit căreia anul nașterii acesteia ar fi 1827 (Mihai-Răzvan Ungureanu, *op. cit.*, p. 34, nota 44), trebuie privită cu rezervă.

¹¹ Mihai Dim. Sturdza, *op. cit.*, p. 386.

¹² SJJAN, Colecția Documente, pachet 86/documentele 67–68 (Anexa III, copii identice).

¹³ Derutantă este însă precizarea aceluiași înalt ierarh, cuprinsă în „cartea de despărțenie” sau documentul de dezlegare a cununii religioase, emis la Iași, în ziua de 17 martie 1837: „[...] *nu după multă vreme a însoțirii*, s-au născut între dumnealor neunire și ră vieuire, din pricina răcelii de dragoste ce s-au ivit din partea amândurora, iar mai ales acum, de cinci ani” (SJJAN, Colecția Documente, pachet 86/documentul 81).

pentru vremea cununiei”¹⁴. Prin urmare, data consemnată de mitropolit ar putea fi validată ca început al însoțirii celor doi, fie în ipostaza de logodnici, fie (beneficiind, probabil, de dezlegare din partea bisericii) de cununați sau căsătoriți. Evident, nici îndoiala în privința începutului de drum comun în viață nu trebuie exclusă până la confirmarea sau infirmarea acestuia în temeiul unui document oficial din epocă.

Liniștea și buna înțelegere în cuplu ar fi durat doar un deceniu, în aceeași opinie, perioadă pe care o regăsim aproximată și în cuprinsul tânguirii Ruxandrei Bașotă din 3 octombrie 1836. Apoi, a început calvarul.

Cătră anii 1827 – scria mitropolitul, domnitorului – preste toate așteptările și *numai din relile întâlniri a<le> celor care, cu nelegiuire s-au despărțit de soțiile lor ca să fie slobode de bărbații cei iubitori* (subl. ns.) și cu râvnă sfântă cătră trupurile lor, s-au înfăoșat d<umnea>ei c<u>c<oana> Ruxandra la Sfânta Mitropolie, în lipsa d<umi>sale hat<man> din Eși.

Faptul se petrecea în ziua de 20 iulie a aceluia an, când, profitând de plecarea la țară (probabil, la Pomârla) a soțului,

[...] a înfăoșat jalobă formalnică [mitropolitului – n.ns.], în cuprindere că, *din ceasul căsătoriei*, nu i-au arătat soțul său nici un sămn de dragoste și că, de un an și giământate, ar fi luat ură asupra sa, dum<nea>lui, încât nici ziua, nici noaptea nu o primește, nici a vorovi împreună nu vroește, ocărând-o și mulțumindu-să dum<nea>lui hat<man> a să aduna cu ipochimenile pre care iubește, mai adăugând însă punct<ele> al doile și al treile, vrednice de toată hula.

Pe acestea din urmă nu le precizează, lăsând astfel suficient loc supozițiilor și imaginației. S-a afirmat, bunăoară, dar fără necesarul suport informativ, că „pricina nelegiuții” la care făcea aluzie tânăra soție, în cuprinsul plângerii ei către mitropolit, din 3 octombrie 1836, ar fi constat în înclinațiile homosexuale ale partenerului de viață, respectiv păcatul pederastiei¹⁵.

Vor fi fost, cu siguranță, suficiente elemente și argumente la îndemâna înaltului slujitor al altarelor să creadă și să afirme că „s-au rădicat frica lui Dumnezeu din sufletul c<u>c<oanei> Ruxandrei, hulind pe soț până în punctul acela că să îngrijăști dum<nea>ei și de viața sa”; dar, deși convins de vinovăția exclusivă a reclamantei, i-a recomandat o pauză de meditație până la revenirea hatmanului de la țară și, totodată, schimbarea temporară a domiciliului, nu însă și a mediului, la cea mai apropiată dintre rubedenii, mătușa sa, domnița Ralu Calimach. Care a fost efectul? Întors acasă și găsind-o „deșartă”, mai aflând și de plângerea împotriva-i lăsată la Mitropolie, Bașotă „au mers singur la casa unde să afla d<umnea>ei ca să-i arate că cu brațe deschisă o primește și s-o încredințeze de bună pitrecire și <de> iubirea cea mai scumpă”, în aceeași spumoasă expresie mitropolitană. Numai că legiuita-i încă soție „nu l-au primit, închizându-i și ușile”, iar drumețul reclamat, „prin toate cercările cele blânde și propunere de liniștire prin mijlocitori, nimic n-au isprăvit”, pentru că Ruxandra, „din

¹⁴ *** *Codul Calimach*, ediție critică alcătuită de un colectiv condus de acad. Andrei Rădulescu, București, Editura Academiei Române, 1958, p. 91 și 95. Durata putea fi extinsă în situații speciale, care nu privesc cazul în speță.

¹⁵ Andrei Oișteanu, *Sexualitate și societate. Istorie, religie și literatură*, Iași, Editura Polirom, e-book (format digital), 2016, p. 284, 355.

îndărăpnicia sa, n-au schimbat altă hotărâre decât a-ș cere zăstrea în stăpânire și vadè de câteva luni ca să șază în străini”¹⁶.

Cum nici înfățișarea comună a soților, la Mitropolie, din toamna anului 1829, în prezența unchilor Ruxandrei, hatmanul Teodor Balș și vornicul Lupu Balș, nu i-a fost favorabilă, nici surghiunirea – recomandată ca soluție temporară, dar neefectuată – la Mănăstirea Văratec (unde viețuia maica Elisabeta, fostă mireană Zoița Balș) n-au dat roadele așteptate, deopotrivă, de Bașotă și de mitropolit, iată că, după o nouă etapă de vremelnice și alternante reconcilieri și scandaluri, întinsă pe durata a altor șase ani¹⁷, inevitabilul s-a produs. La 20 februarie 1837, mult prea răbdătorul soț, nemaisuportând ultima ofensă din partea Ruxândriței, și anume contractarea unui împrumut de o mie de galbeni prin amanetarea giuvaerurilor familiale, l-a rugat pe mitropolit să elibereze nedorita de el, până atunci, carte de despărțenie. Argumentele sale se întemeiau pe numeroasele „jărtfi și răbdări ce am arătat în curs de șapți ani” împotriva partenerei de viață și pe conduita morală insuportabilă a acesteia („desfrânata viață ce păstrează”), care, „îndărăpnicindu-să, stăruiește în tot chipul a să dizghina viețuirea cea dintre noi”¹⁸.

Nefiind străin de involuția raporturilor conjugale în familia Bașotă, „din pricina răcelii de dragoste ce s-au ivit din partea amândurora, iar mai ales *acum de cinci ani, în cari vremi nici sălășuire, nici mâncare, nici împreuna legiuita pitrecere n-au avut* (subl. ns.)”¹⁹, Veniamin Costache – convins că a epuizat „toate chipurile și cuvintele cele mai puternice spre a-i aduce în sfințania unirii și a înduplecării” și că nu mai existau „scânteii de nădejde a împăcării de la nici o parte” – a emis, în numele Marelui Arhiereu și al Bisericii, în ziua de 17 martie 1837, la Iași, documentul sau „cartea de despărțenie”, prin care dezlega cununia religioasă între foștii soți: „[...] și de acum înainte și în veci, rămâne dum<nea>lui slobod despre dumneaei, precum și dumneaei despre dum<nea>lui, ci întocmai ca niște străini să să socotească unul despre altul”²⁰.

Astfel încheiată această timpurie „telenovelă” din perspectivă ecleziastică, epilogul ei laic ori civil s-a consumat la foarte scurtă vreme, la Divanul Apelativ din Iași, acolo unde Ruxandra și-a revendicat – la 16 aprilie același an – suita de drepturi matrimoniale, imobiliare și bănești în dauna fostului soț. A obținut parte dintre acestea, nu însă și custodia celor doi copii, rămași în grija tatălui legitim, cu drepturile convenite în conformitate cu clauzele testamentare lăsate de propriul ei părinte, Grigore Balș, înscrise în documentul din 30 ianuarie 1824. De reținut este faptul că hotărârea instanței, defavorabilă în bună parte petentei, înscrisă și un punct de vedere separat de al majorității completului de judecată, o „socotința a minoritalei”²¹, în privința distribuției veniturilor provenite din exploatarea moșiei Holboca și a iazului de la Chirița, constituind averea extradotală (numită *exoprică* sau *parafernă*) a Ruxandrei, la care ar fi trebuit să aibă parte dreaptă, alături de mamă, și cele două fiice, Elena și Sofia.

Viața pentru cei doi foști soți, aflați la vârste ce le îngăduia refacerea căsniciei, avea să curgă, ulterior, pe fâgașe și cu destine paralele: dacă Ruxandra s-a recăsătorit cu Lascăr Bogdan, hatmanul Anastasie Bașotă – în pofida tuturor aparențelor, degajând

¹⁶ SJIAN, Colecția Documente, pachet 86/documentele 67–68.

¹⁷ În cuprinsul ultimei jalbe adresate mitropolitului, Anastasie Bașotă invoca durata de șapte ani. Vezi SJIAN, Mitropolia Moldovei și Sucevei, dosar B 11/1837, f. 1 f.–v. (Anexa IV).

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Rămâne totuși marea enigmă: nașterea celor două fiice s-a petrecut în același interstițiu!

²⁰ SJIAN, Colecția Documente, pachet 86/documentul 81 (Anexa V).

²¹ SJIAN, Colecția Documente, pachet 86/documentul 77 (Anexa VI).

robustețe fizică și carismă – s-a lăsat copleșit de mulțimea maladiilor de care suferea²² și a preferat să se autoizoleze în compania „țiiitoareii” (femeia de casă) Catinca Vasiliu. În seama acesteia a fost pusă nu numai îngrijirea multiplelor lui invalidități, ci și adâncirea conflictului cu unica-i fiică rămasă în viață, Elena, al cărei mariaj cu cneazul Gh. Cantacuzino avea să urmeze modelul părintesc al divorțului²³. Dincolo însă de aceste neînțelegeri, drame și suferințe, alternând, probabil, cu varii satisfacții și bucurii la fel de trecătoare, odinioară ca și acum, rămâne imaginea binefăcătorului Pomârlei și al învățământului românesc, Anastasie Bașotă, tronând peste suita păcatelor reale ori închipuite, pe care contemporanii și urmașii s-au întrecut a le semnala.

ANEXE

I

Veniamin Costachi

*Cinst<it> al nostru fiu sufletesc, d<umi>sale biv vel hat<man> Anastasie Bașotă,
cu părintescă blagoslovenie*

Părintescă blagoslovenie trimitem d<umi>tale

Am primit și a doua scrisoare a d<umi>tale, din 1 zi av<gus>t și am văzut și prin aceasta punerele înainte ce faci în pricina cu soția d<umi>tale. La care, spre răspuns, însămnăm d<umi>tale că noi, voind și dorind unire cu soția d<umi>tale, i-am vorovit și i-am pus înainte, îndestul, cele de cuviință și mai înainte și acum am minisit pre luminarea sa, domnița, spre a-i vorovi în pricină și a o trimite d<umi>tale; și de rămâne neînduplecată în cerirea sa, să deie jolobă în formă și va intra în pravelnicească cercetare. Căci, mai mult, de noi, nu iaste <i>ertată, adevărim răzleată de d<umnea>ta, soțul său.

Însă, iubite fiule, socotind slăbiciunea fimeiască și împuțanarea în care văz că se află, poartă-te cu înțălepciune și cu blândeță, ca să nu cază și în deznădăjduire, ca una ce să află lipsită de părinți și desperată pân la obidă, și apoi să urmeze căință nefolositoare.

Al d<umi>tale părinte sufletesc,

Veniamin, Mitropolit Moldovei

1829, avgust 1

(SJIAN, Colecția Documente, pachet 86, documentul 24.)

²² „Avea plămânii atacați, era înțepenit de mult de criza de reumatism, de artrită, de accese de astm, iar hidropizia, odată apărută, nu mai putu fi stăvilită” (Mihai Dim. Sturza, *op. cit.*, p. 386).

²³ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 51–52. Dosarul procesului de divorț, cuprinzând și copia certificatului de căsătorie, la SJIAN, Mitropolia Moldovei și Sucevei, dosar B 40/1854.

II

3 octombrie 1836

Înalt Preasfințite Stăpâne,

Încredințarea ce nemărginită și evlavia ci au avut în persoana Înalt Preasfinției Voastre atât răposatul moșul meu, log<o>f<ă>t Nicolae Balș, cât și mutatul întru vecinică pomenire părintele meu, neprețuit odor și dulce mângâiere moștenitoare în familia noastră, îmi dau îndrăzneală a năvăli la acel liman lin, întru care, cu siguranțe, suitorii mei m-au îndreptat a mă năzui întru toate viforile nenorocirilor mele. De am întârziat, Înalt Preasfințite Stăpâne, a alerga până acum cătră nesfârșitul izvor al părințăștii Voastre bunătați, au fost că mi-am păstrat această adăpostire pentru vremea nefacerii cei mai de pe urmă, ca nu cu o ră întrebuințare <a> bunătaților Voastre să pierd cât de puțin materialnic sau în gândire din scutirea și apărarea ci obicinuiți a dărnici, cu iubire de oameni, nepuințai și pătimitoarei nevinovății.

Acum, însă, când toate cele lăturalnice închipuiri s-au sfârșit, când răul s-au obrintit și când orizonul nădejdirilor mele s-au închis din toate părțile de păcla ce ponegrită a deznădăjduirii, acum tocmai, Preasfințite Stăpâne, vin cu cinstire și încredințare să vărs în sânul părințăștii Voastre milosîrdii, lacrămile ce îndelungatele mele pătimiri le storc cu îmbelșugare din ochii mei fără contenire. Acum tocmai alerg cu mânuile întinsă și ceiu agiutori și scăpari din valurile ce mă îngrozăsc și cu p<i>erzarea sufletească și cu prăpădirea materialnică. De s-au și strădănit suitorii mei a-mi lăsa o stare încredințată pentru înlesnirea pitrecirii vieții mele, au fost în zadar, din pricină că nenorocita soartă au voit a mă împletici întru împregiurări cari mă fac a pitreci ca cea mai săracă și mai strâmtorată dintre fimei.

Lăcuința me, Preasfințite Stăpâne, de noui ani trecuți, este ca acea a păsărilor viețuitoare întru întuneric și osândite a jăli răsăpirile cele triste a difăimării. Este într-un colț al zăriștilor celor întru dărăpănare a părințeștii casă, strâmtorită în două odăi, în care o slugă ceva mai de frunte n-ar pute lăcu. Casa mea, de îndelungată vreme, nu cunoaște îndestularea hranei, încât, ca o nenorocită, mă văz cu rușine stăruitoare la mesele altora, lipsită de toate acele îndămânări întru care și rangul neamului și împregiurările stării ar fi de cuviință a mă vide. Marturi îs privirea obșteii pentru toate aceste. Dar, poate, mă socotiți însoțită, poate mă socotiți cel puțin întru câștigarea driturilor căsătoriei! Ba, Preasfințite Stăpâne! Eu sînt văduvă, totodată și săracă. Cinci ani sînt trecuți de când cel mai înainte bărbat al meu nu-mi cunoaște patul. O dișanțată îndărăpnicie a sa l-au rătăcit într-o pidosnică hotărîre. De cinci ani trecuți, sîngur, de la sîne, s-au osăbit de culcușul meu. Nu socotesc de trebuință a vă încrețalui auzul cu povestirea pricinii ce l-au îndemnat la o asămine și nelegiuită și puțin cunoscută pravililor bunii cuviinți fapte, îndestul că și aceasta este un netăgăduit adevăr. De cinci ani, zîc, de când nici sălășluirea, nici mîncarea, nici împreuna pitreciri cu barbatul meu nu o cunosc, ci stărcind sîngură ca o stafie bocesc răsăpirile părințăștii lăcuințe, încungiurată de tot feliul de neîndemănări.

Așadar, Preasfințite Părinte! Lipsită și de plăcerile însoțirii și de folosurile averii mele, eu astăzi nu mă cunosc decât o suptchipuire, un lucru de negoț, adică că dum<nealui> hatmanul Anastasache Bașotă păzăște numele de soț al meu pentru ca să tragă numai folosurile averii mele. Socotind dar aceasta ca o diastasis de cinci ani, ci barbatul meu sîngur, de la sîne, ș-au legiuit-o mai îndelungată decât toate acele ce sfînta biserică ar pute rânduși și, pi di altă parte, în curgirea aceștii vremi, nici o apropiere de dragoste, nici o întoarcere cătră datorile însoțirii nevăzând, nici mângâieri măcar ca

cătră o nenorocită, din partea lui, precum nici o vinovățire din partea mea /care să mă supuie unii asămîne triste soarte/ nediscoperind, ci mai vârtos doi ani trecuți fiind de când însuși mă sîlnicește a mă disface prin jărtfire a o parte din averea mea, precum sînt de față hârtii și marturi vrednici de credință, îndestulă iarăși dovadă că dum<nealui> este râvnitori stării mele, iar nu buneii împreună viețuiri, îndrăznesc a ruga pe Înalt Preasfinția Voastră să binevoii a dizlega și bisericește o însoțire pe care, cu fapta, barbatul meu au rupt-o, nemaisămțînd însămîi nicio dragoste, mai mult di a răbda podvigul¹ aceștii poreclite numai căsătorii, nici virtute a mai suferi cruzimea sărăciei întru care, avută fiind, mă aflu osîndită a trăi.

A Înalt Preasfințiilor voastre duhovnicească fiică și plecată slugă,

Roxandra Bașotă

În 3 oct<omvrie> anul 1836

[Rezoluție] 1837, mart<ie> 5: S-au primit. Să-s facă cunoscută cerirea și dum<i>s<ale> Ruxândriții și să avem știre.

Mart<ie>15: Să-s facă împlinire cererii, de vreme ce, după atâte cercări și sfătuirii, nu s-au putut întocmi viețuirea împreună, mai ales că și amândouă părțile o cer și să-s aducă și la știința Înălțimii Sale. Ven<iamin> Mit<ropolit>.

(SJIAN, Mitropolia Moldovei și Sucevei, dosar B11/1837, f. 2 f.-v.)

¹ Canon (arh.).

III

[Iulie 1836]

Prea Înălțate Doamne,

Smeritul Mitropolit al Moldovei supune astăzi, supt pătrunderea cea creștinească a Înaltei Voastre stăpâniri, o însămănătoare călcare a canoanelor apostolicești și bisericești ce urmează între însoțirea cea nedespărțită a cununiei d<umi>sale hat<man> Anastasache Bașotă cu d<umnea>ei Ruxandra, născută Balș, fiica răposatului postelnic Grigori Balș. Această legiuită însoțire, urmată de la anul 1817, au avut începere cea mai blagoslovită de Dumnezeu în curgire de zăce ani aproape, pildă făcându-să însoțirii cei îmbunătățite în toată politia, pentru că și însuș cucoana era nedespărțită de viețuirea ce<a> scumpă și d<umnea>lui hatmanul păstrând aceasta ca lumina ochilor, cu prisosință și îndestulare potrivită celor mai însămnate case, slobozând și îmbrăcămintele cele mai desfătate și echipajurile cele mai strălucite în toată politia, nelăsând-o să se lipsească de cea mai îndestulată în toate lucrurile viețuirii dobândire și numai pentru mode dându-i șasă mii lei pe an; mai în urmă, i-au înmulțit în somă de douăsprezăce mii.

Cătră anii 1827, preste toate așteptările și numai din relile întâlniri a<le> celor care, cu neleguire s-au despărțit de soțiile lor ca să fie slobode de bărbații cei iubitori și cu râvnă sfântă cătră trupurile lor, s-au înfățoșat d<umnea>ei c<u>c<oana> Ruxandra la Sfânta Mitropolie, în lipsa d<umi>sale hat<man> din Eși, fiind dus la țară, și cu o mare tânguire asupra legiuitului său soț, la 20 a lunii iulie aceluia an, au înfățoșat jalobă

formalnică, în cuprindere că, din ceasul căsătoriei, nu i-au arătat soțul său nici un sămăn de dragoste și că de un an și giumătate ar fi luat ură asupra sa, dum<nea>lui, încât nici ziua, nici noaptea nu o primește, nici a vorovi împreună nu vroește, ocărând-o și mulțumindu-să dum<nea>lui hat<man> a să aduna cu ipochimenile pre care iubește, mai adăugând însă punct<ele> al doile și al treile, vrednice de toată hula. Care, toate aceste, însuș smerenia me cercetându-le și încredințându-să că s-au rădicat frica lui Dumnezău din sufletul c<u>c<oaanei> Ruxandrei, hulind pe soț până în punctul acela că să îngrijăște dum<nea>ei și de viața sa, am fost înduplecați a-i da voie dum<i>sale ca să meargă la o casă de rudenie până să va întoarce dum<nea>lui hat<manul> de la țară, ca să cercetăm de sînt pe vre-un temei arătările dumisale.

Întru aceasta, poftind și noi pe luminata domnița Ralu Calimah ca să o primască la casa luminării sale, fiind una din cele mai apropiate rudenii, și așa s-au sălășluit în casa domniții. Dar, piste puțân <timp>, întorcându-să și dum<nea>lui hatmanu, fără a ști de mutarea aceasta, au aflat casa sa dișartă și, încredințându-să și de jaloba ce au pornit și <de> voia ce i s-au dat, au mers singur la casa unde să afla d<umnea>ei ca să-i arate că cu brațe deschisă o primește și s-o încredințeze de bună petrecire și <de> iubirea cea mai scumpă. Însă, nu l-au primit, închizându-i și ușile, căci, prin toate cercările cele blânde și propunere de liniștire prin mijlocitori, nimică n-au isprăvit, pentru că dum<nea>ei, din îndărăpnicia sa, n-au schimbat altă hotărâre decât a-ș cere zăstrea în stăpânire și vadè de câteva luni ca să șază în străini.

Cătră care cerire, pășind peste canoanele bisericești, la avgust 1, anul 1829, după două jalobe ce am luat de la dum<nea>lui și după toate cercările ce am făcut, bisericește, și după încredințările ce am luat de la luminarea sa, domnița Ralu Calimahi, mătușa sa, pentru toată neînduplecarea, am scris părinteasca poffitoare carte d<umis>ale hat<manului> ca, socotind slăbiciunea fimeiască, să să poarte cu blândeță, ca cătră una ce să află lipsită și de părinți și disperată până la atâta. Și dum<nea>lui ascultându-ne, au răbdat ca să dobândească sufletul său țalul însușatei pitreciri cu legiuita soție, întinzând și două jalobe cătră sfânta biserică. [Care, văzând]¹ rāvna acestui soț și, dimpotrivă, neîntoarcirea la casa d<umi>sale a cucoanei, dar nici cătră sfătuirile cele părintești neascultare, ne-au sălit de i-am adus de față la Sfânta Mitropolie, poftind atunce și pe unchii d<umi>sale cucoanei, adică d<umnealui> hat<man> Teodor Balș și d<umnealui> vorn<ic> Lupu Balș, iar din partea d<umi>sale, hat<man> Anastasache Bașotă, nimeni altul decât numai d<umnea>lui. Și începând a cerceta cele prin jalobă cuprinse, nu numai că nimică dintrânsele n-au putut dovedi adivarate, dar și însuș unchilor d<umi>sale cucoanei li s-au părut o străină auzire, știind de viața și pitrecirea cea bună a d<umi>sale și de toată îndestularea a mesii, a îmbrăcăminte, a slugilor, a altor multe cheltuieli și cu mai deosăbită covârșire decât a celor asemenea dumilorsale.

Atuncea, însuși (sic!) unchii d<umi>sale, adecă d<umnea>lor boierii Bălșești, cunoscând zadarnicile arătări, într-un glas, spre cinstea neamului, o au sfătuit și o au silit să meargă la casa soțului, dar tot n-au fost ascultați. Atuncea, văzând și smerenia mea că nu poate fi nici o pricină pravilnicească² spre stricarea și dizlegarea cununii, ne-am încredințat că ea, prin îndemnări, sau prin îndărăpnica sa nătângime, sau prin grăbirea vreunei înșelăciuni, cucoana Ruxandra să învinovățește, răspunzând înaintea noastră că nu primește, după hotărârea noastră și după îndemnările rudelor sale, de a mai fi împreună petrecătoare cu legiuitul său bărbat, măcar de își va pierde și toată zăstrea sa. Și, de aceia, am hotărât, pentru nesupunerea sa cătră biserică, ca d<umnea>ei să meargă la Monastirea Varatecului, petrecând acolo dimpreună cu maica Elisabeta, ce din mireană s-au fost numit Zoița Balș, până când, viindu-și în cunoștință, să va întoarce

cătră legiuitul său bărbat și zăstrea să se lase sub privigherea și purtare de grijă a soțului său, dându-i-se d<umi>sale cucoanei cele de trebuință atât pentru îmbrăcăminte, cât și pentru mâncare, pe toată vremea cât va fi petrecătoare în monastire.

Și iată acum trecuți șasă ani de când, deși au primit-o dum<nea>lui, în urmă, cu brață deschise, acum, prin jalobă cătră sfânta biserică, din 21 a lunii trecute, iunie, tânguirea d<umi>sale hatmanului, că cu zăduf și necaz pătimeste, asupra căria s-au pus rezoluția smereniei mele să să facă anafora cătră Preainălțimea Voastră ca, spre oprirea răului, de vreme ce numita cucoană nu-ș vine în dreaptă cunoștință, ci sporește în răutate alergând cătră pieirea sufletească, apoi să fie trimisă la Mănăstirea Varatecului, pe vreme de doi ani, cu purtare de grijă a soțului său, că de își va veni în cunoștință, să să unească cu legiuitul său soț, iar de nu, să rămâie pe viața sa acolo, după hotărârea legilor bisericesti și împărătești.

Întru acest chip, Preînălțate Doamne, dacă nu să vor pune stavile cu putere politicească a Domnului stăpânitori și obștescului părinte al patriei, precum întru această prea plecată anafora și întru altele de mai înainte, apoi nu mai poate rămâne chip de întâmpinare călcării legilor și a canoanelor apostolicești și bisericesti, care va fi rătăcirea cea mai de apoi întru toată lăntuirea ierarhiei care astăzi să păzăști cu mai multă sfințanie între neamurile cealante a<le> răsăritenilor, cum mai ales ale pravoslaviei (hotărăște Domnul³, pentru numele dreptului giudecător, a să împlini întru aceste însămnătoare nesupuneri și călcări a toată sfințenia dumnezeieștilor porunci, spre a nu să pierde sufletele călcătorilor în vecin<ic>a prăpastie) și a să face pildă rea⁴ la o hotărâre bisericească. D<umnea>lui hat<man> Bașotă și iarăși până în câteva luni o poate să mai primească de la mănăstire în brațele creștineștii sale inimi, având doi copii cu cucoana aceasta, de care nu să despărțește, pentru că nu s-au cununat ca să să desparte, dar, după aceasta, și vârsta și copiii cei fără căutare de maică îl aduc la pășirea pierzării sufletești, așteptând dreapta voastră hotărâre.

D<umnea>lui hat<manul> are în mânele sale și epitropia copiilor săi, după diata răposatului său socru și pentru aceia doi copii din sângele lor păstrează și *exoprica* și *parafesca*, di care nu poate a să atinge d<umnea>ei cucoana cât va fi dispărțită de d<umnea>lui, iar d<umnea>ei nici odinioară nu va primi dispărțenii.

A<l> Înălțimii Voastre,
Smerit cătră Dumnezeu <rugătoriu>,

Veniamin, Mitropolit <al> Moldovei

(SJIAN, Colecția Documente, pachet 86/documentele 67–68, copii identice.)

¹ Expresie înscrisă doar în cele două copii identice ale documentului (SJIAN, Documente, P. 86/ 67–68), nu și în versiunea originală (P. 152/8).

² *Provelnică*, în original.

³ *Doamne*, în original.

⁴ În versiunea originală, urmează următoarea încheiere: „fiind și Smerenia mea îndatorit pentru copiii din sângele lor a să păstra exopricalele de care să nu se poată atinge nimene până la venire în vârstă a copiilor. Apoi, dacă numitul d<umnealui> hat<manul> nu este despărțit, nici cere despărțenie, rămân întru îngrijirea sa și acele exopricale a nu să pute atinge nici odinioare ace ce au călcat canoanile apostolicești și nu s-au supus bisericii. Acesta este adevărul care să supune Î<nălțimii> Voastre.

IV

Înalt Preasfințite Arhieriele al Moldovei,
Prea milostive Stăpâne și obștescule Părinte Mitropolit,

De prisos socotesc a mă întindi asupra celor ci au curs între mine și asupra soții meli, Ruxândrițăi, știute fiind după toată întindere a Înalt Preasfinții Voastre. Și fiind că după atâte jârtfi și răbdări ce am arătat în curs de șapți ani, n-am putut nici eu, nici îndemnările duhovnicului nostru, nici chiar sfătuirea Preasfinții Voastre să o aducă în cunoștință și, cunoscând datoriile unui soții, să petreacă cu dragoste și blândeță, ci dimpotrivă, îndărăpnicindu-să, stăruiește în tot chipul a să dizghina viețuirea cea dintre noi. Și fiind că șapți luni au trecut din șasă, ci ați găsit cu cale Preasfinția Voastră, în care diastimă di vreme, viind în sâmtfiri și pocăință să o primesc, și văzând însă că, după anaforaua Prea Sfinții Voastre, nici la mo<na>s<tire> s-au trimes, nici cu pocăință s-au arătat, ci mai vârtos privind că dum<nea>ei, după douăsprezece mii lei ci-i dau pe tot anul pentru mărunta sa cheltuială, au cercat acum, în urmă, a să împrumuta cu una mii galbeni, punând amanet însuș juvaerurile zăstriei sale, precum să cuprindă în zapisul ci gătisă pentru încredințarea, cu iscăliturile dum<nea>lor boierilor post<elnic> Iordachi Ghica și a moșului său, hat<man> Costachi Balș, supt cuvânt că nevoiește a-i întrebuinta pentru dizlegarea căsătorii noastre. Cari înscriș, din întâmplare, au agiuns în mânuli meli să-l păstrez ca un document nităgăduit a rălilor dum<i>sale cătră mini plecări.

Îndrăznesc cu umilință a mă ruga ca, Prea Sfinția Voastră, să binivroiți a slobozi cartea noastră di dispărțanii și să dispozarisăsc și zăstrea ei, undi să va găsi de cuviință, căci în mijloc sânt și copiii, mai ales parte fimeiască, și necuviință va fi a să prăpădi starea dum<i>salii cu desfrânata viață ce păstrează.

Preasfințiți Arhieriele și obștescule Părinte, toate datoriile celi creștinești, dispre partea mea, le-am împlinit cu prisos, fără mustrare de cuget. Mucenic am fost în curgire de atâția ani, dreptățile mele le-ați cunoscut însuș Preasfinția Voastră! Viețuirea ei cu mini esti cu neputință și îndărăpnicia ei tot sporește. Și sfânta bisărică, încredințându-să de vinovăție și nesuferire ei, prin anafora, după canoaneli bisăricești, au legiuut osânda dum<i>sale. Însă, neviind dum<nea>ei în cunoștință și nefiind di acum înainti nădejdi de a-ș vini în sâmtfiri, cu lacrimi fierbinți mă rog blândeților maicii meli bisărici ca să mă izbăvască de această mucenii, ci în toate zilele le trag, dispărțându-mă bisăricești, spre împăcare altor mai mari neîncuviințări și spre sufleteasca mântuiri a amânduror părților.

A Înalt Preasf<inției> Voastri pre plecată slugă,

[Iscălit] Anastasă Bașotă, hat<man>

Anul 1837

Fevruarie, 20 zile

(SJIAN, Mitropolia Moldovei și Sucevei, dosar B11/1837, f. 1 f.-v.; o copie a aceluiași document se află și la Colecția Documente, pachet 86/documentul 78; vezi și Mihai-Răzvan Ungureanu, *op. cit.*, p. 28-29.)

V

Cu mila lui Dumnezeu, Smeritu Veniamin,
Arhiepiscop și Mitropolit Moldovii

Ziditorul a toată făptura, Domnul și Dumnezeul nostru, acel care, pentru nemărginita sa îndurare, au învrednicit omenire ca pre ce mai cinstită din toate făpturile după chipul și asemănarea sa și o au împodobit, împărțind-o în parte bărbătească și femeiască spre păzire neamului omenesc, blagoslovindu-i întru însoțire nunții, au zis: creșteți și vă înmulțiți și moșteniți pământul, din început lăsând nouă, celor de pre pământ, prin aceasta, taina nunții cea sfântă.

Aceștii poronci a Ziditoriului, următori fiind și dum<nea>lui hat<man> Anastasă Bașotă și dum<nea>ei cucoana Ruxanda, fiica răpos<atului> post<elnic> Grigorie Balș, cu bunăvoința părților dumilorsale, s-au însoțit prin împreunare nunții mai înainte cu [...] ¹ ani. Dar, fiind că nu după multă vreme a însoțirii, s-au născut între dumnealor neunire și ră viețuire, din pricina răcelii de dragoste ce s-au ivit din partea amândurora, iar mai ales acum, de cinci ani, în cari vremi nici sălășluire, nici mâncare, nici împreuna legiuita petrecire n-au avut și, pentru aceasta, au pornit a besericii noastră mijlocire, spre îmbunare traiului.

Așa, noi, după celi de Dum<ne>zău însuflețite a Sfintei Scripturi rânduiele a legii noastre, prin duhul blândeților, cercetând cu scumpătate și toate mijlocirile făcând a le îmbuna traiul și, văzând Smerenia noastră că de-a pururea, în curgirea vremii aceștie, întrebuintând toate chipurile și cuvintele cele mai puternice spre a-i aduce în sfințania unirii și a înduplecării și, de vreme ce nici scânteii de nădejde a împăcării, de la nici o parte, nicidecum văzându-se, și mai ales că și scoposul amândurora părților s-au cunoscut mai mult cătră despărțire, precum vremea această trecută și cercările cele multe o aduc spre arătare, iar mai ales că și însuși dumnealor, prin înscriș, ne-au făcut cerire a li să da desăvârșită dizlegare însoțirii, căci chip de a mai viețui împreună nu esti. Drept aceea, socotind ca nu cumva din viețuirea cea împreună a dumilorsale să se întâmpli mai cumplit ceva, fiind că răceala dragostei și ura iscată între dumnealor au agiuns în gradul cel mai de pre urmă și cari, în celi mai multe ori, aduce primejduincioasă întâmplări, în puterea ce ne este dată nouă de la marele arhieru, Domnul nostru I<i>sus Hr<i>s<tos>, prin sfinții săi ucenici și apostoli și prin ai lor următori, dizlegăm această cununie ce au fost între dumnealor hat<manul> Anastasie Bașotă și cucoanii Roxanda Balș. Și de acum înainte și în veci, rămâne dum<nea>lui slobod despre dumneaei, precum și dumneaei despre dum<nea>lui, ci întocmai ca niște străini să să socotească unul despre altul.

Pentru care, spre încredințare dezlegării ce<le>i desăvârșită aceștii însoțiri, s-au dat dum<i>s<ale> hat<man> această carte, adiverită cu a noastră iscălitură și pecete.

Veniamin, Mitropolit Moldoviei

[Locul pecetei]
Secția a II-a, nr. 192
1837, mart<ie> 17 / Eși

(SJIAN, Colecția Documente, pachet 86/documentul 81.)

¹ Spațiu gol.

VI

Memoar

*în pricina dintre dum<nea>lui hatm<an> Anastasache Bașotă cu fosta soție,
dumneaei cucoana Ruxanda, născută Balș*

**Ceririle cucoanii cuprinsă în
reclamația curatorii din 16 aprili 1837**

1. De a i să întoarci toată averea cuprinsă la izvodul di zăstri și la diata răpos<atului> părintelui său, post<elnic> Grigori Balș.

2-le. Formalnică socoteală pentru banii sîneturilor cuprinși prin diata răpos<atului> său părinte, ci s-au lăsat a să împlini și a să întrebuița pentru grijili răpos<atului> și alte faceri de bine.

Hotărârea Divanului Apelativ

1. Fiind că din însuși înscrisul cucoanii din 26 aprili 1837 să dovedește că dum<nea>ei s-au primit de la dum<nea>lui hat<man> toati lucrurile celi mișcătoare de zăstre și de exopricali asămine și, din răvașul dum<nea>ei cătră vătav, din 29 aprilie, același an, să vedi că au luat în a sa stăpâniri moșiile îndată după dizlegarea cununii apoi Divanul gășăști pretenția aceasta fără cuvânt.

2-le. Pentru formalnica socoteală ci să ceri dum<isali> hat<man> pentru banii însămnăți prin diata răpos<atului> post<elnic> Grigori Balș, întru cea ci să atinge di banii sîneturilor, ci testatoriul au lăsat a să împlini, cari socoteală să ceri di cătră dumneaei cucoana a fi întovărășită cu izvodul sîneturilor însuși testatoriului, pentru banii ci, potrivit cu diata, va fi dat dum<nealui> hat<man> din numărătoarea banilor ci vor fi prisosând și de a sîneturilor ci nu vor fi apucat încă a să împlini, Divanul nu încuviințază ca dum<nealui> hat<manul> să dei această samă, căci, așa precum, prin testamentul răposat<ului> Balș, să pui însărcinari depotrivă asupra dum<is>ale hat<manului> și asupra dum<nea>ei cuconii la strângirea banilor supt privighere epitropilor lăsați di răposatu, apoi numai acia au fost și sînt în dreptati a ave asămine privighere cuprinsă prin testament și acelora numai ci însuș dum<nea>ei cucoana, ca o împreună însărcinată cu dum<nea>lui hat<manul> întru îndeplinire celor cuprinsă prin diata însărcinării, diopo-

3-le. Toți pojițiile casălor din Eși și di pi la moșii, toate lucrurile și vitili ci vor fi ramaș de la răpos<atul> post<elnic> Balș, precum și toate lucrurile și pojițiile ci să pot socoti făcute din rodirile zăstriei.

4-le. Venitul exopricalilor cuprinsă în diată.

5-le. 10 000 lei, cu a lor dobândă după cursul de atunce, ce i-au lăsat beizade Scarlat Ghica, prin diată și i-au luat dum<nea>lui hat<manul>.

trivă asupra amândurora, esti îndatorită a da socoteală despre întocmai urmare.

3-le. Această pretenție a dum<nea>ei, cucoanii, Divanul nu o încuviințază, fiind împotriva [paragrafului] 1663, cari legiuește „fiind că fimeia sau moștenitorii ei sînt datori, cerând trebuința, să dovidească că aceli exoprice (afară din zestre) adusă în casa bărbatului, de trebuință este să se facă catagrafii atunce, să să iscălească de bărbat și să să încredințeze de cătră marturi vrednici de credință”. Apoi, încât această dovadă dum<nea>ei cucoana n-au înfățoșat-o, dum<nea>lui hat<manul> rămâne slobod di această pretenții, cu atâta mai mult cu cât Divanul, din însuși înscrisul dum<nea>ei cucoanii, dat dum<isale> hat<manului> la 26 aprili 1837, n-au mai rămas îndoială că nu s-au îndestulat întru aceasta.

4-le. Pretenția pentru exopricalile cuprinsă în diată și <a> altor avuturi ci ar fi rămas de clironimii nicuprinsă și la diată, Divanul, cunoscând-o a fi fără cuvânt, hotărăște, pe temeiul [paragrafelor] 1660 și 1661, că dum<nea>lui hat<manul> Bașotă nu poati fi răspunzători, di vremi că, prin tăcerea dum<nea>ei cucoanii, să dovidești învoire dum<isale> în vreme cât au trăit nedispărțat de dum<nea>lui hat<manul>.

5-le. Pentru condeiul de 10 000 lei ce să cer cu a lor dobândă legiuită, după cursul de atunce, ce i-au lăsat beizade Scarlat Ghica clironimii, prin diată, dum<isale> cucoanii Ruxanda Balș și i-au primit dum<nea>lui hat<manul>, Divanul, în temeiul [paragrafului] 1666 din *Condica țivilă* și în privire că păstrarea acestor bani la dum<nea>lui hat<man> au fost cu primirea dum<neaei> cucoanii Ruxanda, pentru că nici o cerire sau reclemație din partea dum<neaei> cucoanii pentru acești bani, în câtă vremi au fost nedes-

6-le. Venitul moșiilor de la Chiperești, ci le-au avut răpos<atul> post<elnic> Balș cu embatic și le-au stăpânit dum<nea>lui hat<manul> până la o vreme.

Cerire dum<nealui> hat<manului>

Că după glăsuire testamentului socru-
lui dum<isale>, copiii<i> născuți din
însoțire dum<nealui> cu dum<neaei>
cucoana sînt moștenitori suptrînduiți a
moșii Holboca și că pentru că, din
poziția testatorului (acel care face
testamentul), privește hotărât numai
pe acești copii, apoi dum<nea>lui
pretinde că ei sînt moștenitori singuri
și, pe aceste temeieri, cere regularisire
cuvincioasă spre îngrădire și sigu-
ripsire aceștii averi, mai cerând și o
parti din rodurile moșii, cât să va
încuviința, după o dreaptă proporții, în
folosul copiilor, pe toată vremea până
la săvârșirea cocoanii din viață, potrivit
cu rostirea și duhul testamentului.

Socotița minoritalei

Gios iscăliții nu ne unim cu socotița majoritalei numai în cât să atinge de venitul
exopricalilor, adică a moșii Holboca cu iazul de la Chirița, cuprinsă mai sus la pontul
întăi a practicalii, pentru că răpos<atul> post<elnic> Grigori Balș, prin testamentul său
din 1824, ghenar 30, atîrnînd fondosul acestii averi în proprietatea dum<neaei>
cucoanei, împreună cu a copiilor dum<neaei>, neapărat că pe copii nu să pot depărta de
a nu să împărtași și din venit. Și dar noi, potrivit cu duhul voinței răposatului, găsim de
cuvință că, din venitul exopricalei, mai întăi scăzîndu-să din mijloc toate celi rînduite

părțită de dum<nealui> hat<manul>, nu
să vedi să fi urmat, hotărâști ca banii
aceștia zăci mii lei să-i răspundă
dum<isale> hat<manului> pi vreme
cât au fost întru unită însoțire, fără
dobîndă. Iară di la dizlegare însoțirii
încoace, fiind că n-au fost mai mult în
dreptate a-i ține la dum<nealui>, să
plătească legiuita dobîndă pîn la
numărătoare.

6-le. Pentru venitul moșiilor de la
Chiperești ce le-au avut răpos<atul>
Balș cu embatic și le-au stăpânit
dum<nea>lui hat<manul> pîn la o
vremi, cu carile cucoana ceri a fi
despăgubită, și întru aceasta hotărârea
Divanului urmează ca și pentru
veniturile exopricale cuprinsă la pontul
al 4-le.

Hotărârea majoritalei

Stăpînirea și venitul moșii Holboca,
în cât dum<neaei> cucoana să va afla
în viață, să încuviințază a fi numai a
cucoanii, căci dum<nea>ei în viață
fiind, fiii dum<nealui> nu pot ave
împărtașire în averea aceasta cu dritul
clironomii, pentru că fiii, în cât
părinții lor sînt în viață, nu să pot
numi de clironomi. Iară, după săvâr-
șirea dum<nea>ei cucoanii din viață,
atuncea copii legiuiți ci vor rămâne vor
clironomisi și moșia aceasta, potrivit
cu textul testamentului, fără a o pute
înstrăina la nimine, supt nici un fel de
împregiurare.

di răposatul pe tot anul pentru facerile de bine și pomenire sufletului său, celălalt venit să să împărtaşcă pe trei, adică o parti să iei dum<neaei> cucoana și două părți, doi copii născuți din comuna viețuire cu dum<nealui> hatmanul.

(SJIAN, Colecția Documente, pachet 86/documentul 77.)

THE ANXIETIES AROUND A DIVORCE
IN THE MOLDAVIAN HIGH SOCIETY IN 1837
(Summary)

Keywords: Bașotă, Balș, marriage, divorce, Metropolitan Church, Iași, Pomârla.

This paper aims to present and comment on some documents from the National Archives of Iași, regarding a noisy and shameful divorce which took place inside of the Moldavian high society during the reign of Mihail Sturdza (1834–1849). The protagonists of former couple or marriage were the great landowner Anastasie Bașotă, overnamed the curmudgeon from Pomârla (“harpagonul din Pomârla”), and his younger wife, Ruxandra Balș, downward of an older boyardness family from Moldavia. The divorce was asked for by Ruxandra, and the reasons of it and the quarrels which were generated along the years are illustrated in the attached documents. It is very interesting how the great scholar and high Archbishop of Metropolitan Church from Iași, Veniamin Costache, unsuccessfully tried to reconcile both spouses, and finally being compelled to accept their divorce.